

Anton Tomaž Linhart (1756–1795)

■ **Ivo Branimir Piry**, mag. znanosti, prof. geografije in zgodovine, je upokojeni državni podsekretar za regionalno politiko. Bil je raziskovalec na *Inštitutu za geografijo Univerze v Ljubljani*, svetovalec vlade v *Zavodu RS za družbeno planiranje*, nato je delal na različnih mestih v državni upravi, in sicer na področju regionalnega razvoja. Bil je prvi direktor *Agencije RS za regionalni razvoj*. Med letoma 2008 in 2012 je bil svetovalec v *Odboru regij na Stalnem predstavnštvu RS pri Evropski uniji* v Bruslju. Je avtor več razprav in člankov s področja prostorskega načrtovanja, regionalne politike in lokalne samouprave.

*Komu Matiček, Micka, hči župana,
ki mar mu je slovenstvo, nista znana?
(Iz Prešernovega epitafa Linhartu)*

Serija portretov znamenitih učencev jezuitskega kolegija v Ljubljani, ki jih predstavljamo v reviji Vzgoja, ne bi bila popolna, če bi izpustili Vegovega sošolca Antona Tomaža Linharta.

Pesnik, zgodovinar, pisatelj, dramatik in šolnik, z eno besedo *duhoviti prosvetljenec*, kot ga imenuje dr. Janko Šlebinger, se je rodil v Radovljici 11. decembra 1756. Linhartov rod izhaja iz Moravske. Njegov oče je bil Čeh, ki ga je službena pot zanesla v Radovljico, kjer je bil verjetno zaposlen pri tamkajšnjih graščakih Thurnih kot uradnik. Poročil se je z vdovo Terezijo Mertelj in imela sta štiri otroke; Anton Tomaž se je bil najstarejši. Z domačimi je govoril slo-

vensko, z očetom češko in nemško (Koblar, 2013).

Prvo znanje in pismenost je najbrž nabiral doma v Radovljici, ki je imela župnijsko šolo od leta 1357 dalje, prva osnovna šola pa je nastala pozneje, leta 1775 (Lavrenčak, 2016). Leta 1767 je pričel obiskovati jezuitsko gimnazijo v Ljubljani, kjer je bil njegov sošolec matematik Jurij Vega. V gimnaziji se je odlikoval predvsem v latinščini, grščini, nemščini, zemljepisu in zgodovini. V letih 1771 in 1772 je bil tudi gojenec jezuitskega kolegija pri Sv. Jakobu v Ljubljani. Že med šolanjem se je Linhart odlikoval kot spreten govornik; imel je lep, obvladan glas in je rad tekmoval v retoriki (govorništvu) z vrstniki. Zaradi zanimanja za znanost je nameraval vstopiti v jezuitski red, ki pa je bil leta 1773 razpuščen. Zato je leta 1776 vstopil v stiški samostan, vendar je cistercijanski red že po dveh letih razočaran zapustil. Ob podpori kranjskih plemičev je leta 1778 na Dunaju pričel študirati finančne, policijske in trgovske vede. Svetovljansko okolje ga je naredilo samozavestnega in ambicioznega, srečal se je z gledališčem, literaturo in glasbo.

Kranjski deželni glavar grof Lamberg ga je pregovoril, da je na Dunaju pustil dobro vladno službo, kjer je zaslužil 400 goldinarjev na leto. Žal je v domovini sledilo razočaranje, ker so mu več obljubljali kakor dali. Na službo je moral dolgo čakati. Povsod je iskal resnico in jo vedno povedal, kar mu je povzročalo tudi težave. Da bi opozoril nase,

je pohitel s svojim pesniškim almanahom *Blumen aus Krain*.

Leta 1781 se je zaposlil kot arhivar pri škofu Herbersteinu, a njuno sodelovanje ni bilo najboljšo, saj je prihajalo do številnih idejnih nasprotij, zaradi česar so ga leta 1783 odpustili iz službe. V tem času je navezal stike z baronom Žigo Zoisom, ki ga je pritegnil v svoj krog in ostal do smrti njegov najboljši prijatelj in mecen. Ob Linhartovi smrti je zapisal: »Z njim sem izgubil literarnega prijatelja in kritika, ki mi je bilo občevanje z njim edini oddih in veselje ...« (Zupančič, 1984).

Začasno službo je zaradi upravnih znanj našel kot protokolista na kresiji. V svoji nepomembni službi se je moral trdo boriti. Zaradi svoje upravne sposobnosti in vne-me je iskal načrte, da bi postal bolj znan. Njegovo znanje in prizadevnost sta mu omogočila napredovanje do mesta gubernijskega tajnika. Želja po uveljavitvi je botrovala tudi njegovi pobudi za ustanovitev študijske knjižnice v Ljubljani, ki se je uresničila v času njegove kandidature za šolskega komisarja leta 1786. V njej je združil del knjižnice jezuitskega kolegija, ki je bila rešena ob požaru 1774, vključiti pa je želel knjižnice ukinjenih samostanov in gornjegrajsko škofovsko knjižnico ter knjižnico Kmetijske družbe, katere član je bil. Uresničitev te zamisli je terjala dobra štiri leta in leta 1791 se je licejska knjižnica naselila v nekdanjem frančiškanskem samostanu. Linhart je pri tridesetih letih postal šolski komisar ljubljanskega okrožja in v treh letih povečal število podeželskih osnovnih šol v tem okrožju z 9 na 18. Poročil se je 25. junija 1787, in to z Jožefino Detelovo, dvajsetletno hčerko ljubljanske-

Vir: dLib.si

ga gostilničarja Mihaela Detele, s katero je imel dve hčerki: Zofijo Antonijo in Marijo Amalijo.

Linhartovo književno delo je nastajalo v nemškem kulturnem okolju in ima od začetka do konca izrazito sodobne in odločne prosvetljske poteze. Te lahko strnemo v čisto literaturo, znanost in izbran družabni okus. Ob tem je čutil tudi kranjsko domačijsko dolžnost, da skrbi za slavo svoje domovine, da izpričuje njeno nemško kulturno vez s širokim svetom in prosvetljenstvom jožefinskega humanizma. Linhart je v nemščini napisal zgodovinsko delo v dveh delih *Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Oesterreiches – Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije*. Prvi del, ki je izšel leta 1788, obravnava praslavansko dobo, v drugem delu iz leta 1791 pa Linhart opisuje preseljevanje ljudstev in naselitev slovenskih prednikov ter njihovo politično, družbeno, gospodarsko in kulturno

življenje do konca 8. stoletja. Prvi je javno naglasil politični avstroslavizem, saj so Slovani po njegovem mnenju tvorili večino prebivalstva v Avstriji. S svojo zgodovino, pisano v nemščini, je dokazal, da smo Slovenci narod in da imamo zaradi tega določene pravice.

V tedanje slovenske prepordne tokove je Linhart vstopil skozi Zoisov krog in začel ustvarjati v slovenščini. Bil je osrednja osebnost slovenskega preporda, prvi izrazit meščan v slovenski kulturi in pionir na vsaj treh področjih svojega delovanja: v dramatik, gledališki umetnosti in zgodovino-pisju. Priredil in prevedel je komedijo nemškega dramatika Richterja *Die Feldmühle (Podeželski mlin)* in jo naslovil *Županova Micka*. Predstavlja prvo slovensko komedijo. Krstno uprizoritev *Županove Micke* je Linhart doživel leta 1789; v njej je vlogo Micke odigrala njegova žena. To je bila prva gledališka predstava, odigrana v slovenskem jeziku v Stanovskem gledališču v Ljubljani (zdaj Slovenska filharmonija). Kljub navdušenju pa je morala na svojo vnovično odsko postavitev čakati več kot pol stoletja, saj so jo naslednjič odigrali leta 1848 v Vipavi. Po vzoru Beaumarchaisove komedije *Figarova svatba* je nato napisal še daljše delo *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*. Francosko predrevolucijsko igro je mojstrsko 'ponašil', tako kot *Županovo Micko*. Zamotano rokojsko spletko, ki izpodnese zgodovinsko fevdalno zablodo *ius primae noctis*, je zelo poenostavil in spremenil. Več oseb je črtal in dejanje zelo približal domačim razmeram. Revolucionarna ost igre je prešla v kritiko domačih sodnih razmer, Figarov prevratni samogovor je nadomestil s krajšim domačim, a nič manj revolucionarnim Matičkovim govorom, da po človeško slab gospod ni več kakor služabnik. Zaradi suma državi nevarnih idej je na krstno uprizoritev čakala vse do leta 1848, ko jo je

Novem mestu uprizorila amaterska družina. Obe igri sta postali temelj slovenske dramatike in gledališča ter sta še vedno pogosto na sporedu slovenskih poklicnih in amaterskih gledališč. Obe sta dobili različne priložnostne primesi, tako po Bleiweisu in po Govekarju. Po izvornih tekstih je obe igri v 4. izdaji priredil dr. Janko Šlebinger in ju opremil z zgodovinskimi pripombami (Linhart, 1923). Sredi dela in načrtov je Linhart umrl 14. julija 1795 za posledicami srčne kapi. Ob njegovi smrti je Marko Pohlin zapisal, da je »izdihnil z blagomiselnim ter nespremenljivo stanovitnim duhom svoje vesti in prepričanja«. Prav zaradi poudarjenih nacionalnih idej v navedenih komedijah so ob njegovi smrti oblasti prepovedale vsako javno žalovanje, nagrobnik in celo elegije v njegov spomin niso bile dovoljene. Njegovo imetje je bilo prodano na dražbi, žena pa se je s hčerkama preselila na Dunaj. V spomin na pomembnega meščana se Radovljica danes imenuje Linhartovo mesto, po njem so v mestu poimenovani trg, knjižnica, šola in osrednja kulturna dvorana. V radovljiški graščini si lahko obiskovalci ogledajo razstavo, ki je bila postavljena ob 250-letnici dramatikovega rojstva.

Novem mestu uprizorila amaterska družina. Obe igri sta postali temelj slovenske dramatike in gledališča ter sta še vedno pogosto na sporedu slovenskih poklicnih in amaterskih gledališč. Obe sta dobili različne priložnostne primesi, tako po Bleiweisu in po Govekarju. Po izvornih tekstih je obe igri v 4. izdaji priredil dr. Janko Šlebinger in ju opremil z zgodovinskimi pripombami (Linhart, 1923).

Sredi dela in načrtov je Linhart umrl 14. julija 1795 za posledicami srčne kapi. Ob njegovi smrti je Marko Pohlin zapisal, da je »izdihnil z blagomiselnim ter nespremenljivo stanovitnim duhom svoje vesti in prepričanja«. Prav zaradi poudarjenih nacionalnih idej v navedenih komedijah so ob njegovi smrti oblasti prepovedale vsako javno žalovanje, nagrobnik in celo elegije v njegov spomin niso bile dovoljene. Njegovo imetje je bilo prodano na dražbi, žena pa se je s hčerkama preselila na Dunaj.

V spomin na pomembnega meščana se Radovljica danes imenuje Linhartovo mesto, po njem so v mestu poimenovani trg, knjižnica, šola in osrednja kulturna dvorana. V radovljiški graščini si lahko obiskovalci ogledajo razstavo, ki je bila postavljena ob 250-letnici dramatikovega rojstva.

Viri in literatura

- Anton Tomaž Linhart (2017). *Zgodovina.si*, 14. 7. 2017. Dostopno na: <http://zgodovina.si/anton-tomaz-linhart/>.
- Grego, Anna Maria; Žumer, Maja (b. d.). *Razsvetljenje na Slovenskem*. Pridobljeno 26. 4. 2021 s spletne strani: <https://e-knjige.ff.uni-lj.si/znanstvena-zalozba/catalog/download/224/324/5253-1?inline=1>.
- Javornik, Marjan; Dermastja, Alenka (1992): *Enciklopedija Slovenije*, zvezek 6. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Koblar, France (2013): *Linhart, Anton Tomaž (1756–1795)*. Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, ZRC SAZU. Pridobljeno 26. 4. 2021 s spletne strani: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi330432/#slovenski-biografski-leksikon>.
- Lavrenčak, Goran (2016): *Zgodovina osnovne šole v Radovljici*. Pridobljeno 26. 4. 2021 s spletne strani: [http://dar-radovljica.si/Sola/a\)%20Zgodovina%20osnovne%20C5%A1ole%20v%20Radovljici.pdf](http://dar-radovljica.si/Sola/a)%20Zgodovina%20osnovne%20C5%A1ole%20v%20Radovljici.pdf).
- Linhart, Anton Tomaž (1923): *Županova Micka; Veseli dan ali Matiček se ženi*. Ljubljana: Tiskovna zadruga.
- Tröšt, Nada (2010): *Anton Tomaž Linhart*. Radovljica. Pridobljeno 26. 4. 2021 s spletne strani: <https://lu-jesence.net/wp-content/uploads/2012/11/GRADIVO-LIINHART.pdf>.
- Zupančič, Mirko (1984): *Anton Tomaž Linhart*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kovanec za 500 slovenskih tolarjev